

Bez ERC grantů na špičce nebudeme

Když Karel IV. dal Praze univerzitu, postavil ji tím na roveň tehdejší metropolím známého a vyspělého světa. Můžeme dnes říct, že tento záměr stále naplňujeme? Pokud bychom za měřítko vzali granty a soutěže Evropské výzkumné rady, museli bychom si přiznat, že jsme spíše na samém chvostu výzkumných pracovišť. Proč ale? Co nás brzdí? A jsou tzv. ERC granty pro Univerzitu Karlovu potřebné?

7x

ERC na UK – ano, či ne?

Prof. Ing. Zdeněk Strakoš, DrSc.

Od vzniku Evropské výzkumné rady (ERC) v roce 2007 již uběhlo dost času na to, abychom se na základě výsledků českých vědců v soutěžích ERC mohli zabilancovat nad naším dosavadním zapojením. Zejména bychom se mohli zamyslet nad tím, zda považujeme granty ERC pro Univerzitu Karlovu za významné, zda by se naše univerzita měla snažit o podstatnou změnu, a pokud ano, co bychom mohli pro zlepšení našich výsledků udělat.

Když Karel, z Boží milosti král římský, vždy rozmnožitel a král český na věčnou pamět, vydal v roce 1348 listinu o založení obecného učení v městě Praze, uvedl v ní mimo jiné (s použitím českého překladu z roku 1945):

Aby se znalostí věd vzdělali ti, jež vrozené bystré nadání činí zralými k zdravému úsudku, a nejen nebyli již nuceni, ba mohli pokládati za zbytečné obcházení za účelem bádání ve vědách kraj světa, vyhledávati cizí národy nebo doprošovati se ukojení svých tužeb v neznámých krajích, nýbrž aby mohli být hrdí na to, že mohou jiné z ciziny zváti k této půvabné vůni a k účasti na takovém vděku.

Karel tím stavěl nově založené obecné učení na roveň tomu nejlepšímu, jež v tehdejší Evropě (světě) existovalo. Jak to souvisí s ERC?

Program ERC je ve světové (nejen evropské) vědecké komunitě považován za vzor nejvyšší kvality. Současně je považován za měřítko podpory kvalitní vědy v jednotlivých institucích a zemích. ERC se zaměřuje na originalitu, vize a výjimečnou práci. Výjimečné vědecké myšlenky se nerodí deklaracemi, usnesením či hlasováním, ale jsou spojeny s prací jednotlivců a skupin, které kolem sebe vytvářejí. ERC se snaží vědecké myšlenky podpořit, a vytvářet tak základ pro směřování vědy a výzkumu jako celku. Rozpoznání a porovnávání míry originality v současném světě, který v důsledku všeobecného důrazu na okamžité výsledky a především na úzce ekonomicky pojmaný zisk preferuje kvantitativní pohledy, a to do značné míry i ve vědeckém prostředí, je velmi obtížná úloha. Tím, že ji ERC na sebe vzala, podstatně ovlivňuje evropskou a světovou vědu.

Vzhledem k založení na iniciativě vynikajících jednotlivců je ERC mnohem efektivnějším nástrojem podpory vědy než mnohé

tematické programy založené na politických dohodách. Je úspěšná v nalézání originality vedoucí k překračování hranic poznání. Vytváří prostor a podmínky pro vědce, kteří mají odvahu, vizi a schopnosti a chtějí je dát k dispozici pro ostatní. Nejde o vytváření klubu vyvolených řešitelů ERC grantů na úkor jiných, ale o podporu nejlepších myšlenek, ze kterých budou mít prospěch všichni. Řešitelé ERC grantů na sebe berou velký závazek, který vylučuje uzavírání se v izolaci, naopak předpokládá výjimečnou službu nejen v samotné práci, ale i ve vedení týmu, v působení na své okolí a ve výchově mladé generace. Převážná většina řešitelů ERC grantů skutečně slouží svému okolí mimořádným způsobem.

Program ERC ovlivňuje organizaci evropské vědy rovněž svou strukturou s přísným oddělením určování pravidel vědeckou radou, nezávislého výkonu hodnocení jednotlivými panely, následné kontroly a analýzy s mimořádným důrazem na transparentnost a vyloučení možnosti ovlivňování výsledků konfliktem zájmů či jiným způsobem. Pravomoc a zodpovědnost je jasně vymezena, pochybení a opomenutí jsou prověřována a řešena. Velmi významná je rovněž dlouhodobá společná práce členů hodnotících panelů. Získané zkušenosti jsou do značné míry jedinečné a přenášejí se do organizace a hodnocení vědy v jednotlivých státech včetně jejich národních grantových agentur.

V České republice na tom nejsme s výsledky v programu ERC nijak slavně. Měřeno počtem dosažených grantů jsme mezi posledními, s náznakem možného zlepšení v posledním roce. Konkrétní čísla se dají snadno nalézt ve veřejně dostupných přehledech. Varovný je růst počtu českých řešitelů ERC grantů s místem řešení v zahraničí. U mnohých zahraničních kolegů vyvoláváme našimi dosavadními výsledky upřímný údiv, ale i otázky, na které není jednoduše ani příjemné odpovídat. V naší republice lze slyšet k danému stavu vyjádření, jež naše neúspěchy zlehčují, omlouvají nebo se i vymezují vůči ERC negativně. U některých se zastavíme.

1. ERC nepotřebujeme, máme svůj systém a ERC nás vlastně ani nemusí zajímat. Se smutnou ironií k tomu lze dodat, že jistě nemusí, neboť svět se určitě bude točit kolem nás a uvidí, jak mu to zase jednou osladíme. S podobnými odmítavými názory se sami od dělujeme od vyspělých zemí a nedostatečnost vydáváme za přednost ve stylu pohádky o císařových nových šatech. Racionální závěr je přitom jednoduchý. Nevytváří-li náš systém podmínky k tomu, abychom byli schopni srovnání podle obecně uznávaných pravidel, nemůže to být dobrý systém. Pozoruhodná je u uvedeného názoru bohorovnost, s níž je dáváno najevo, že vůbec nezáleží na dobrém jménu naší země, které úspěch v soutěži ERC spoluvytváří a neúspěch oslabuje. Univerzita Karlova má ve světě stále vynikající jméno. Je velmi potřebné, aby kvůli svému jménu získávala ERC granty.

2. Kvalitu naší vědy ukazují infrastruktury budované na základě podpory strukturálních fondů EU. Budované infrastruktury jsou především výsledkem jednání a prostředkem, který by podle předpokladů měl podpořit dosažení vědeckých výsledků nejvyšší kvality. Jak jinak danou kvalitu prokázat než získáváním ERC grantů v otevřené soutěži? To je nelehká výzva, jež před všemi budovanými infrastrukturami stojí a které musí teprve dostat, aby prokázaly účelnost vynaložení v českém prostředí mimořádných prostředků. V EU na ně bude také podle výsledků v soutěžích ERC v budoucnosti pohlíženo. UK má relativně omezený přístup ke zdrojům určeným k budování infrastruktur, má ale velké bohatství ve svých akademických pracovnících. Jejich podpora k úspěšnějšímu získávání ERC grantů je minimální investicí s maximální návratností a s nulovým rizikem.

3. Máme objektivně horší podmínky k výzkumu, a jsme tím při naší snaze o získávání ERC grantů znevýhodněni. To je částečně pravda. Nerovnost materiálních podmínek znevýhodňuje obory podstatně závislé na vybavení. Geografické, historické a jazykové okolnosti znevýhodňují některé obory společenských věd. Nejsme ve středu dění a nemáme pracoviště, na kterých by si nejlepší světoví vědci ve velkém množství a trvale podávali ruce. To činí pro nás mnohé věci obtížnější, neboť pravidelný neformální osobní kontakt s těmi nejlepšími je (i při existenci internetu) velmi významný. Jako pádný argument to však neobstojí. Akademická obec by měla ukázat, že je možné přestat s pláčem nad nepřízní osudu, domnělou či skutečnou. V roce 2015 nikdo zvnějšku nebrání růstu kvality naší vědy a výzkumu. Za jeho stav jsme odpovědní my sami.

4. ERC má svá negativa. Podporuje elitářství a to my nechceme. ERC se snaží vnést racionalitu zpět do podpory vědy. Je-li podpora nejlepší vědy chápána jako podpora elitářství, pak v daném chápání o vědu vůbec nejde. Věda je pro skutečné vědce posláním a velmi těžkou službou, o které je psáno: Ten, jenž mezi vámi bude chtít být prvním, ať je otrokem všech. Kdo to nazývá elitářstvím, nikdy podobnou tíži a zároveň radost

nezažil a neví, o čem mluví. Jsou samozřejmě i jiná posláním, třeba posláním lékařů. Jejich služba se často dotýká přímo lidského utrpení a je v tomto smyslu mnohem významnější než soutěžení o granty. Sloužit lze různými způsoby, které se mohou a musí doplňovat. Hovoříme-li v souvislosti s posláním a výjimečnou prací pro společnost v kterémkoli povolání o elitářství, pak škodíme celé společnosti.

5. Nemáme systém práce s potenciálními žadateli. Máme. Již řadu let. V několika institucích v České republice jsou pracovníci zaměřující se na odbornou podporu podávání ERC grantů.

Pracovníci Technologického centra AV ČR v čele s Petrou Perutkovou a jednotlivci z řad hodnotitelů ERC grantů již řadu let organizují semináře a intenzivní pracovní setkání s potenciálními žadateli. Stojí je to mnoho času a energie. Nemají na to žádné zvláštní zdroje ani administrativní zázemí obvyklé na řadě zahraničních institucí (kromě podpory konání jednotlivých akcí TC a rovněž oddělení pro vědu RUK). Odměnou jim je poděkování účastníků a výsledky – někteří z účastníků těchto akcí již získali ERC granty, případně k tomu mají blízko. Je těžko pochopitelné, proč na podobných seminářích a setkáních pořádaných na půdě naší univerzity bývá počet přítomných z naší alma mater ve výrazné menšině. Stejně tomu bylo na dni s vedením ERC v Praze v říjnu minulého roku.

Udržení a případné další posílení postavení Univerzity Karlovy jako významné evropské univerzity spojující v náročném mezinárodním měřítku vědu a výzkum se vzdělávacími programy se jeví jako nemožné bez rozumné úspěšnosti v získávání ERC grantů. Univerzita Karlova je zvnějšku (a musí být i zevnitř) vnímána a hodnocena v mezinárodním i národním kontextu jako celek, ke kterému jeho součásti přispívají různými způsoby. Jen někteří mohou získat ERC granty, některé obory k tomu mají v dané chvíli lepší možnosti, jiné horší. Všichni ale potřebujeme, aby naše univerzita ERC granty získávala. Slouží to jejímu jménu v evropském i celosvětovém měřítku.

Rektor Univerzity Karlovy profesor Tomáš Zima jmenoval v loňském roce pracovní skupinu pro ERC granty na UK. Byla vypracována analýza stavu a navržen postup, včetně dvanácti konkrétních kroků, jak UK a jejím pracovníkům pomoci při získávání ERC grantů. Pracovní skupina ale může jen pomoci. Nebude-li UK dlouhodobě a promyšleně podporovat výjimečné talenty jak na úrovni univerzity, tak především na úrovni fakult a jejich částí, izolovaná snaha několika jedinců zmůže jen málo. Rozhodování o způsobech podpory výjimečných talentů by měla být činěna po důkladné diskuzi. Ne po vyměňování názorů, ale po pečlivém vážení argumentů. Ve vztahu k programu ERC by tak mělo být činěno s vědomím jeho vlivu na postavení UK jak v evropském, tak v národním srovnání v příštích desetiletích. Jsme k tomu zavázáni jejím zakladatelem.

FOTO **René Volfík**

Bílé místo na vědecké mapě Evropy

Velmi výstižný a poutavě napsaný text profesora Strakoše se pokusím doplnit o krátké zamyšlení nad několika konkrétními daty. Hostitelské organizace v celé České republice zatím získaly sedmáct ERC grantů. Pro srovnání: rakouský Institute of Science and Technology s pětácti profesory jich získal šestnáct. Naše instituce získaly 0,3 % ze všech udělených ERC grantů, přitom v České republice žijí 2 % obyvatel Evropské unie, naše země leží ve středu Evropy a je demokratická už čtvrt století. Z poloviny se na tomto řádovém deficitu podílí nízká četnost přihlášek z České republiky do soutěží o ERC granty a z poloviny naše nízká úspěšnost.

ERC již udělila 5000 grantů. S průměrnou úspěšností 10 % a přibližně pěti spolupracovníky na jednom ERC projektu prošlo evaluačním procesem ERC řádově čtvrt milionu vědců. Evropa tak prostřednictvím tohoto grantového projektu získává zcela unikátní a přesnou mapu špičkového výzkumu ve všech vědních oborech od neživé přírody přes tu živou až k sociálním a humanitním oborům. Vzhledem k profesionalitě a nezávislosti ERC se tento přehled stává důležitým vodítkem nejen pro samotnou vědeckou komunitu, ale i pro kvalifikovaná rozhodování v evropské politice a ekonomice. Na této vědecké mapě Evropy zatím Česká republika tvoří bílé místo.

Ze strukturálních fondů Evropské unie plyne do České republiky stonásobně více finančních prostředků než z ERC. Navíc při soutěži o finance ze strukturálních fondů se žadatelé poměřují jen v rámci České republiky, nikoli v konkurenci špičkových evropských vědců a pracovišť. To u nás přirozeně svádí hlavní pozornost ke strukturálním fondům a odvádí ji od ERC. Pokud předchozí úspěšnost v ERC a jiných podobně náročných mezinárodních soutěžích nezohledníme při financování vědeckých týmů a institucí z nových strukturálních fondů, potlačíme dále potřebu získávat a udržet v České republice špičkové vědce. Zůstali bychom tak i na další řadu let bílým místem na vědecké mapě ERC.

Prof. RNDr. Tomáš Jungwirth, Ph.D.

Malá mezinárodnost české vědy křiví hodnocení

Grantový systém ERC považuje evropská vědecká komunita za jeden z nejefektivnějších způsobů, jak Evropská unie může podpořit vědecké práce. Cením si odvahy, s jakou profesor Strakoš analyzuje příčiny nízké úspěšnosti při získávání ERC grantů. Domnívám se, že řada z problémů, které ve svém textu pojmenoval, souvisí s nízkou měrou internacionalizace české vědy, což vede k pokřivení systému hodnocení vědecké práce a ve svém důsledku k jánabráchismu a atmosféře tolerantní k bossingu. Není náhodou, že na těch českých pracovištích, která jsou úspěšná v grantových soutěžích, je zahraniční postdoktorská stáž považována za samozřejmost a snadno na nich najdeme vědce ze zahraničí.

Prof. RNDr. Daniel Král, Ph.D., DSc.

ERC je pro Univerzitu Karlovu příležitost

Plně souhlasím s textem profesora Strakoše. Především: musíme myslet světově, vždy v kontextu světové vědy a standardů, publikovat v prestižních časopisech, pozorně je sledovat, aktivně se účastnit mezinárodních konferencí, spolupracovat s kolegy ze zahraničí a naslouchat jejich zkušenostem. To může dělat každý z nás. Univerzita Karlova by pak měla vytvořit poradenský tým pro „osobní koučing“ při přípravě ERC grantů. Ten by mohl poskytovat pravidelná setkání, kritické rady při přípravě grantové přihlášky, předávat předchozí zkušenosti, připravovat na pohovor v Bruselu atd. Pak se může brzy splnit přání Karla IV. Sečteno a podtrženo: ERC je pro nás příležitost. Talentů a moudrosti máme na Univerzitě Karlově dostatek, jen jich plně využít.

Ing. Martin Vohralík, Ph.D.

Na startu kariéry není na defétismus čas

ERC na Karlově učení? Samozřejmě že ano. ERC podporuje elitu, ale tou snad na Univerzitě Karlově chceme být, nebo ne? Především začínající vědci by měli oplývat snahou získat startovací granty. Pokud u nás existuje nějaké znevýhodnění v materiálních podmínkách, obvykle se projeví později v kariéře. U začínajících samostatných vědců záleží především na jejich dobrých nápadech, pracovitosti a snaze uspět. Pokud jsem začínající vědec nebo vědkyně a chci svoji kariéru vybudovat na prestižní výzkumné univerzitě, je v pořádku, když si rovnou na začátku řeknu, že nemám šanci uspět v žádosti o ERC grant? Ať už je zdůvodnění jakékoli, není to dobré pro univerzitu. Ta by se měla snažit přitáhnout mladé lidi, kteří budou ambiciózní, a měla by jim dát takové startovací podmínky, aby ambice podpořila, nikoli pohřbila.

Prof. Mgr. Jana Roithová, Ph.D.

Alma mater není na konkurenci připravena

V našem prostředí, kde se věda redukuje na výrobu předem naplánovaných výstupů, se otevřenost v přístupu ERC může jevit exoticky, je ale načase, abychom se od navykého způsobu myšlení odpoutali. ERC je příležitostí pro ty, které pohání zdravá tížďadost být mezi nejlepšími a skutečně posouvat vědění novými směry. To předpokládá originální nápad, vlastní portfolio superkvalitních publikací, aktivní mezinárodní spolupráci, ale také ochotu poměřovat se s někým, kdo je lepší než my. Když mi v panelu ERC projdou rukama desítky projektů, které jen potvrzují, že moje alma mater na takovou konkurenci a způsob práce není připravena, je mi z toho smutno. Přitom dokud si nepřestaneme namlouvat, že se s nikým porovnávat nepotřebujeme, dobrovolně se odsouváme do bezvýznamnosti.

Doc. Mirjam Friedová, Ph.D.

Brzdí nás zbytečná skromnost

Kvalita výzkumných projektů podávaných do českých grantových agentur se v posledních letech výrazně zlepšila. Můžeme to vidět zejména v nově vzniklé Agentuře pro zdravotnický výzkum ČR. Projekty zde podávané jistě snesou mezinárodní srovnání, problém je v tom, že finanční podpora agentury v českých korunách je přibližně adekvátní finanční podpoře ERC v eurech. Domnívám se, že k výraznému zlepšení kvality podávaných návrhů přispěla zejména spolupráce s Akademií věd ČR a propojení aplikovaného a základního výzkumu. Toto propojení je patrně i nezbytným předpokladem úspěchu v soutěži ERC. Příčinou nízké „soutěživosti“ a následně i úspěšnosti je podle mě přetrvávající zbytečná skromnost a často i nedostatek sebevědomí, kterými žadatelé z mnohých jiných evropských států rozhodně netrpí.

Prof. MUDr. Soňa Nevšimalová, DrSc.